

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI/1

Dinler Tarihi Araştırmaları-I

(Sempozyum: 08-09 Kasım 1996, Ankara)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	61203
Tas. No:	209 DİN.T

ANKARA
1998

KATOLİK KİLİSESİ'NİN ÇAĞDAŞ MİSYON ANLAYIŞINDA DİYALOG KAVRAMI

Ar. Gör. Ali İsmail GÜNGÖR(*)

A) Misyon

Latince "missio" kelimesinden türemiş olan ve İngilizce ve Fransızca'da "misyon" şeklinde kullanılan bu kelime sözlükte görev, yetki, vekalet: bir kimseye bir işi yapması için verilen özel vazife anlamına gelir. Aynı kelime, gönderme, aracılık yapma ve ifa anlamlarını da ihtiva eder. Dolayısıyla bir işi yapmakla görevli ve yetkili kimseye; özel olarak da Hıristiyanlığı yaymayı vazife edinmiş ve bu konuda Kilise tarafından görevlendirilmiş kimseye "misyoner" denir.⁽¹⁾

Misyon ve misyoner kelimeleri genel olarak bütün evrensel dinler için geçerli olmakla birlikte Hıristiyanlık söz konusu olunca, tarihi süreç bakımından ve organize bir Kilise faaliyeti olması bakımından daha özel bir anlama sahip olmuştur.⁽²⁾

Kilise yeryüzünde varoluşunun gereği olarak Hıristiyan olmayanlara yönelik misyonunu başlangıçtan beri icra etmiştir. M. 50 yılında Kudüs'te yapılan Havariler Konsili'nde alınan kararlar İncil'in Yahudi olmayanlara da ulaştırılmaya başlanmasıyla ve Pavlus'la evrensel bir mahiyet kazanan misyon, icra edilmiş metodu açısından günümüze kadar çeşitli dönemler geçirmiştir.⁽³⁾

Kilise'nin temel misyonu, alanı, muhatapları ve muhtevası Mesih tarafından bildirilmiştir. Kilise'nin kurucusu ve temeli kabul edilen İsa Mesih'in Havarilerine tevdi ettiği en önemli görev, İncil'i bütün milletlere yaymalarıdır. Bu temel görev, Dört İncil'de ve Yeni Ahid'in "Resullerin İşleri" bölümünde bazı nüanslarla birlikte açıkça ifade edilmiştir.⁽⁴⁾

Matta İncil'inde geçen ifadeler Kilise'nin temel misyonunu açıklamaktadır: "İsa yanlarına geldi ve onlara söyleyip dedi: Gökte ve yeryü-

(*) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi.

(1) Michael Kratz, "Changes in the Understanding of Mission", Theological Digest 34:11 (Spring, 1987), 9; G. Tümer-A. Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 1993, 381.

(2) Bkz. Felipe Gomez, "Mission History From The Beginnings To The Modern Period", Following Christ in Mission, Ed. Sebastian Karotemprel, Bombay 1995, 163-174.

(3) Bkz. Albert Houtin, "Hıristiyanlığın Kısa Tarihi", Çev. Dr. Abdurrahman Küçük, A.Ü.İ.F.D., Ankara 1981, XXV/438.

(4) Bkz. Matta 28/18-20; Markos 16/15-16; Luka 24/46-48; Yuhanna 17/18, 20/21; Resullerin İşleri 1/8.

zünde bütün hakimiyet bana verildi. İmdi, siz gidip bütün milletleri şakird edin, onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla vaftiz eyleyin; size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin; ve işte ben bütün günler, dünyanın sonuna kadar sizinle beraberim.”⁽⁵⁾

Kilise tarihinde Haçlı seferleri ve planlı misyonerlik faaliyetleri de dahil olmak üzere çeşitli metodlarla yerine getirilmeye çalışılan misyon temel bazı özellikler taşımaktaydı. Hıristiyanlar açısından bakıldığında misyonun temel gayesi, insanların veya ruhların kurtuluşu ulaşmasıydı. Vaftiz olmayanların kurtuluşu ulaşamayacağı yaygın bir inanç halindeydi. Bu sebeple vaftiz edilmiş insan sayısı, mümkün olduğu kadar çoğaltılmalıydı. Bu misyon anlayışına göre, diğer dinlere mensup insanlar kendileriyle mücadele edilmesi ve sindirilmesi gereken kötü kimselerdi. Çünkü onlar, şeytanın, kötülüğün ve sapıklığın emrinde olan insanlardı.⁽⁶⁾

Bazı Hıristiyanlar, misyonun esas amacının Kilise'yi belirli cemaatler içinde tesis etmek olduğundan hareketle daha kurumsal, planlı ve düzenli hareket edilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Bunun için Kilise'nin henüz teşekkül etmediği yerlere hareket edilmesi ve yeni Kilise'nin bu mekanlara taşınması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu kurumsal ve planlı misyoner faaliyetlerinin pratikteki amacı, bir “misyon alanı” oluşturmaktır. Bu misyon alanı içinde yapılması gerekenler, Kilise kurmak, insanları Kilise'ye yönlendirmek, Hıristiyan cemaat oluşturmak, okul, sağlık vb. kurumlar açmak ve yardım çalışmalarında bulunmaktır. Böylece misyon alanı içindeki toplumsal yapıyı ve kültürü gözönünde bulundurarak bir kilise oluşturmaktır. Bu da benzer kültürel yapıların tesbit edilmesini gerekli kılmaktadır. Bir benzetmeyle ifade etmek gerekirse, Hıristiyan mesaj çeşitli kültürlerle bir doku nakli yapar gibi sokulmalıdır.⁽⁷⁾ Bu çerçevede “misyon” kelimesinin anlamı da çeşitli safhalar geçirmiştir. “Mission Ad Gentes” yani Hıristiyan olmayanlara veya bütün milletlere yönelik misyoner faaliyetler, Hıristiyanlığın başlangıcından bu tarafa mevcut olmuştur. “Misyon” kelimesi ise son zamanlarda kullanılmaya başlayan yeni bir kelimedir. Burada Kilise'nin klasik misyoner faaliyetleri ile günümüzde Kilise'nin varoluş sebebinin gereği olarak icra ettiği her türlü Kilise faaliyeti arasındaki farka dikkat edilmelidir.⁽⁸⁾

(5) Matta 28/18-20.

(6) Michael Amaladoss, “The Challenges of Mission Today” Trends in Mission (SEDOS) Ed. William Jenkinson-Helene O'Sullivan, New York 1991, 360.

(7) Michael Amaladoss, Mission Today, Roma 1989, 22-23.

(8) Michael Kratz, 9-13.

Daha önce misyon kelimesiyle “Hıristiyan inancının propogandası”, “Putperest, kafir, zındık veya günahkarların Hıristiyanlığa döndürülmesi”, “İncil’den ve Hıristiyan inancından habersiz olanlara dinî bilgi verme”, “Havariiler gibi İncil’i ilan etme, yayma ve açıklama”, “Kilise’nin henüz mevcut olmadığı yerlerde Kilise’yi dikme” ve “Mesih’in Krallığı’nı genişletme” gibi faaliyetler açıklanırken, günümüzde bu kelime daha geniş bir anlam kazanmıştır.⁽⁹⁾

1962-65 yılları arasında Roma’da toplanan II. Vatikan Konsili’nin hemen öncesindeki misyon faaliyetleri daha ziyade Hıristiyanlığın mesajını çeşitli zümrelere dil ve kültür vasıtasıyla sokmak şeklinde olmuştur. Hıristiyan olmayan memleketlerde çeşitli inançlara mensup insanlara sosyal yardım adı altında okul, hastane, öksüzler ve yetimler yurdu gibi kurumlarda verilen çeşitli hizmetler, Hıristiyan mesajının insanlara ulaştırılmasında kullanılmıştır. Kilise misyonunu icra ederken, zamanın gereklerine uygun hareket etmek durumunda olduğunu bilerek iki temel yaklaşıma önem vermeye başlamıştır. Bunlardan birincisi, insanların kurtuluşa ulaşmasında bilginin ve aklın rolünü göz önünde bulundurarak İncil’in tebliğine ağırlık vermek; ikincisi, daha önce Hıristiyan memleketler ve misyon alanları olarak ikiye ayrılan dünyayı bundan sonra bir bütün olarak ele almak. Bu yaklaşım geçmişte, “Pagan” olarak adlandırılan ve Hıristiyan olmadıkça kurtuluşu mümkün görülmeyen insanların durumunu yeniden tartışmayı beraberinde getirmiştir.⁽¹⁰⁾

Dünyada meydana gelen değişmeler Kilise’yi de etkilemiştir. Kilise XIX. yüzyılın sonlarıyla XX. yüzyılın başlarında bir misyon kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Avrupa’da XVIII. yüzyılda ortaya çıkan “Aydınlanma”nın tesirleri devam etmiş ve etkisini ekonomik alanda da göstermiştir. XIX. yüzyıldaki sanayileşme, toplumun hem düşünce şeklini hem de hayat tarzını etkilemiştir. Aşırı nüfus artışı, sanayi şehirlerine göç, tıp alanındaki gelişmeler karşısında Kilise yetersiz kalmıştır.⁽¹¹⁾

XX. yüzyılın başında Kilise’yi rahatsız eden en büyük akım yine aydınlanmanın tesiriyle ortaya çıkan modernizm olmuştur. Kilise modernizme kendi ölçüleri içinde cevap vermeye çalışmış, fakat onun muhafazakar tutumu rahatsızlığı gidermede yeterli olmamıştır. Nitekim modernist düşünce sebebiyle Kilise tarafından aföroz edilen bazı İlahiyatçılar “Kutsal Kitab”ı

(9) Karl Müller, “Missiology”, Following Christ in Mission, Ed. Sebastian Karotemprel, Bombay 1995, 24-25.

(10) Amaladoss, The Challenges of Mission Today, 361.

(11) Richard Mc Brien, Catholicism, London 1994, 644-648.

modernist düşünce ışığında yorumlama amacıyla olan "Kutsal Kitap Hareketi"ni başlatmıştır.⁽¹²⁾

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte teolojik çalışmalarda bir canlanma olmuş ve başını Cizvit ve Dominiken ilahiyatçıların çektiği bir "yeni teoloji hareketi" başlatmıştır. Cizvit Henri de Lubac, Jean Danielou ve Henri Bouillard ile Dominiken Yves Congar ve A. M. Dubarle bunların ileri gelenleridir. Bunlar Kilise'de reformdan ve halka ait teolojiden bahsetmişlerdir.⁽¹³⁾

Daha önce sömürgeci ülkelerin desteği ve ortaklaşa çalışmalarıyla birlikte yürütülen misyon çalışmaları, sömürge altındaki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları sonucunda misyoner faaliyetlere tepki göstermeleri, Kilise'yi misyon konusunda yeni yaklaşımlar geliştirmeye itmiştir. Sömürgeci ülkelerin baskısından kurtularak bağımsızlığa kavuşan üçüncü dünya ülkeleri, artık Avrupa kültüründen farklı, kendilerine ait yerli bir kültürü yerleştirme gayreti içine girmişlerdir.⁽¹⁴⁾

Hıristiyan ilahiyatçılar ve misyolojistler artık yeni bir Kilise misyonu anlayışının kültürel, sosyal ve teolojik temellerinin hazırlanması gerektiğini iyice hissetmişlerdir. Artık bir dönüm noktasının eşiğine gelinmiştir. Bu noktada özellikle iki isimden bahsetmek gerekmektedir. Protestan taraftan Alman misyolojist J. C. Hoekendjik ve Katolik taraftan Ludwig Rützi. Bu ilahiyatçılar misyonun anlamı ve gerekliliğini Kutsal Kitap'a ve dogmatik kaynaklara dayalı olarak geliştirmekten ziyade dünyaya köklü bir yönelişin gerekli olduğunu vurgulamışlardır.⁽¹⁵⁾

Yine aynı zamanlarda ortaya çıkan ve J. Danielou, De Lubac, Congar, Karrer, Ohm ve Rahner gibi tanınmış ilahiyatçıların geliştirdiği "Dinler Teolojisi" çalışmaları, Kilise'ye mensup olmayanların da kurtuluşa ulaşma imkanından bahsetmekteydi.

II. Vatikan Konsili'nden sonra yeni bir teolojik tartışma başlamıştır. Artık "Kilise Dışında Kurtuluş Yoktur" ilkesinden fazla söz etmeden "İsimsiz Hıristiyanlar", "Gizli ve Aşikar Kiliseler", "Genel ve Özel Kurtuluş Tarihi", "Evrensel Mesih" vb. ifadeler kullanılmaya başlanmıştır.⁽¹⁶⁾

(12) J. John Heaney, "The Challenge of Modernism", Herder Correspondence 1969, VI/5, 131-132; Xavier Rynne, Letters From Vatican City (Vatican Council II, First Session) London 1963, 17-19.

(13) Giacomo Martina, "The Historical Context in Which the Idea of a New Ecumenical Council was Born", Vatican II; Assessment and Perspectives Twenty-Five Years After (1962-1987), Ed. Rene Latourelle, New York 1988-1989, I/32-38.

(14) Martina, "The Historical Context...", 6.

(15) K. Müller, Missiology, 25.

(16) K. Müller, Missiology, 26.

B) Diyalog:

Diyalog kelime olarak karşılıklı konuşma, iki veya daha fazla kişinin karşılıklı konuşması ve fikir alış-verişinde bulunmasıdır. Daha geniş anlamda diyalog, farklı ırk ve kültürlere mensup insanların, medenî ölümler içerisinde birbiriyle konuşması ve anlaşması yoludur.

Dinî alanda ise “diyalog”, aynı dinden kaynaklanan grupların kendi aralarında olduğu gibi, farklı dinlere mensup insanların inanç ve düşüncelerini zorla birbirine kabul ettirme yoluna gitmeden, birbirlerine sıcak ve hoşgörüyü bakabilmesi, ortak meseleler etrafında konuşabilmesi, tartışabilmesi ve işbirliği yapabilmesi anlamına gelir.⁽¹⁷⁾

Bu anlamda tarihte hem Hıristiyanların kendi aralarında, hem de Müslümanlarla diğer din mensupları arasında çeşitli sebeplerle diyaloglar olmuştur. Tarih içinde, kendiliğinden ve tabii halde gerçekleşen bu diyaloglar belli bir dönemden sonra daha özel bir anlamda ve resmi bir mahiyette Kilise literatürüne girmiştir.

Bundan sonra oldukça geniş bir anlama sahip olan diyalog kavramı, hem Protestan Hıristiyanlarca başlatılan ve Hıristiyanların birliğini amaçlayan “Ökümenik Hareket”^(*)te ve hem de Katolik Kilisesi tarafından gerçekleştirilen II. Vatikan Konsili’nde^(**) önemli bir yere sahip olmuştur.

I- KİLİSELERİN DİYALOGA YÖNELİŞİ

1- Protestan Kiliselerdeki Gelişme

“Dinlerarası Diyalog” kavramı XIX. Yüzyıl Protestan misyonerlerinin ortaya çıkardığı bir ifadedir. Onlar bu kavramla çeşitli Hıristiyan mezhepleri ve özellikle de Protestanlar arasında daha yakın ilişkiler kurma özlemlerini ifade etmek istemişlerdir. Protestan misyonerler bir bütün olarak dünyayı çekinilmemesi gereken ve Mesih adına kazanılması gereken bir alan olarak görmüşlerdir. Bir Baptist misyoneri olan William Carey (1761-1834)’in bütün Hıristiyan mezheplerinin biraraya toplanması yönündeki çalışmaları daha ileri seviyedeki toplantılara ve ökümenik harekete bir zemin hazırlamıştır.

(17) G. Tümer-A. Küçük, 396; bkz. Richard W. Taylor, “The Meaning of Dialogue”, Inter-Religious Dialogue, Ed. Herbert Jai Singh, Bangalore 1967, 55-64.

(*) Bkz. A. Hikmet Eroğlu, “Ökümenik Hareket”, Türkiye II. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, 1996.

(**) Bkz. A. İsrâ Gönğör, Vatikan, Misyon ve Diyalog, Töre Yay. Ankara 1997.

1910'da Edinburg'da gerçekleştirilen misyonerler konferansı temel olarak "Dünya Çapında Bir Misyon Anlayışı" düşüncesini ele almıştır.⁽¹⁸⁾

1928'de Kudüs'te yapılan toplantıda, ortaya çıkan en önemli sonuç Konferans'ın, diğer dinlerde bulunan değerleri tanıması ve doğrulaması olmuştur. Konferans ısrarla bütün inananlardan Hristiyanlarla birlikte gelişen seküler kültüre, karşı koymalarını talep etmiştir.

1938'de Tambaram'da gerçekleştirilen misyoner konferansı ise, misyonerlerin Hristiyan olmayanlara karşı yaklaşımı konusunda bir dönüm noktası olmuştur. Bu toplantıda Hendrik Kraemer iki temel noktaya dikkat çekmiştir. Birincisi, misyonerlerin Hristiyan olmayanlarla ilk karşılaşmalarında karşındakilerin kültürel çevresi hakkında bilgi sahibilerinin önemi; ikinci ise, zor kullanılarak gerçekleştirilen misyoner faaliyetlerin çağ dışı olduğu ve Hristiyan olmayan dinlerde bulunan değerlerin İncil'in mesajı doğrultusunda değiştirilmesinin gerekliliği.

Kraemer bir misyonerin, faaliyetleri esnasında, yerli terminolojiye müraaat etmesini istemiştir. Ona göre diğer dinler insan çabalarının birer ürünü olması sebebiyle insanlığın problemlerine doğru cevaplar verebilecek durumda değildir.⁽¹⁹⁾

23 Ağustos 1948'de Amsterdam'da kurulan ve XX. Yüzyılda ökümenik hareketin farklı eğilimlerini uluslararası seviyede ifade eden en somut organizasyon olan Dünya Kiliseler Konseyi kendisine resmen üye olmamakla birlikte temsilci gönderen Vatikan ile ortaklaşa bir Sekreteryaya kurmuştur. Bu Sekreteryanın amaçları arasında kiliseleri dünya çapındaki misyoner faaliyetlerinde ve İncil'i yayma amaçlı projelerinde desteklemek ve ayrıca kiliselerin birlik, misyon ve hizmetlerde yenilenmesini teşvik etmek gibi hedefler vardır.⁽²⁰⁾

1961 yılında aynı Konsey'in öncülüğünde Mexico City'de yapılan Dünya Misyonu ve Evangelizm konulu toplantıda dinler arası diyalog konusunda bir fikir birliği sağlanamamakla birlikte, diyalog, misyon çatısı altında değerlendirilmiştir.⁽²¹⁾

Protestan Kiliseler ve kurumlar tarafından organize edilen bu toplantılar göstermektedir ki, protestanların XIX. Yüzyıl sonlarında kullanmaya başla-

(18) Atallah Sıddıquí, Muslims' Concern in Dialogue (Basılmamış Doktora Tezi), Birmingham 1994, 22.

(19) Sıddıquí, 23.

(20) Sıddıquí, 25.

(21) Sıddıquí, 26.

dığı “diyalog veya dinlerarası diyalog” kavramı Kilise’nin, dünyada meydana gelen değişimler sonucunda zorunlu olarak geliştirdiği bir dünya misyonunu projesi içinde anlaşılmıştır. Bu toplantılarda “diğer din ve kültürlerde bulunan değerleri tanıma” ve diğer dinlerin mensuplarıyla ilk karşılaşmalardaki tavırların önemi üzerinde durulması, bu yaklaşımın temellerini hazırlamıştır.

2- Evanjellik Kiliselerin Yaklaşımı

Evanjellik kiliselerin(*) diyalog anlayışı, diyalogun özellikle misyonun kontrolü altında olması gerektiği şeklindedir. 1970'deki Frankfurt Deklerasyonu da açıkça diyalogu, misyoner ilişkilerin bir vasıtası olarak tarif etmektedir.

1974 yılında yapılan Lozan Konferansı ise diyalogu, evangelizmin yani Kilise’nin İncil’i yayma faaliyetinin önemli bir vasıtası olarak kabul etmektedir.⁽²²⁾

Evanjellikler diyalog kavramını tedricen kabul etmişlerdir. David Gitari, diyalog kelimesinin Kutsal Kitap’ta yer almamakla birlikte, çağdaş misyoner düşüncede anahtar bir kavram olduğuna dikkat çekmektedir. Evanjeliklere göre misyon, geleneksel anlamda Kilise’nin en temel görevidir. Diyalog ise, bu temel misyonun bir vasıtası olarak kalmaktadır.⁽²³⁾

(*) Evanjellik Kiliseler, kendilerini İncil’e bağlı olarak isimlendiren ve Protestanlar içinde muhafazakar Hıristiyanlar olarak değerlendirilen bir cemaattir. Belli başlı özellikleri; “yeni bir doğuş” veya “kişisel değişim tecrübesi” gibi kavramları ihtiva eden kişisel bir din anlayışına sahip olmaları, Hıristiyan imanının ve hayatının yegane temeli olarak Kutsal Kitap’a dayanmaları, İncil’in vaazı ve evangelizme önem vermeleri ve dolayısıyla farklı bir teolojiye sahip olmalarıdır.

Evanjellikler, üç gruba ayrılmaktadır:

1- Muhafazakar Evanjellikler: Protestan ve Anglikanlar arasında Kutsal Kitap’ı teolojik olarak harfi harfine alan muhafazakar bir doktrine sahiptirler.

2- Ulaşmacı Evanjellikler: Protestan ve Anglikanlar arasında, Ökumenik Harekete yakınlık duyan ve destek veren, bu hareket içinde bizzat çalışan ve işbirliği yapan Hıristiyanlardır.

3- Fundamantalistler: Kutsal Kitap’ın yanılmazlığı doktrinini benimseyen; modernizme, liberalizme ve ökumenizme karşı olan evanjelliklerdir. (Bkz. Sıddıqui, 203).

(22) Sıddıqui, 34-35.

(23) Sıddıqui, 36-37.

3- Katolik Kilisesi'ndeki Gelişmeler

II. Vatikan Konsili Papa XXIII. John'un gayretleriyle Roma'da gerçekleştirilmiştir. Papa bu Konsil'i toplamadaki amacının, Kilise'yi öğreti, disiplin ve organizasyon yönünden günümüze taşımak olduğunu ifade etmiştir. Konsil'in en önemli konularından birisi, dünya üzerindeki bütün Hıristiyanların ve Kiliselerin birliği olmuştur. Konsil, 11 Ekim 1962'de başlamış, çeşitli konular hakkında dört oturum halinde devam etmiş ve 8 Aralık 1965'te sona ermiştir. Konsil'in ele aldığı önemli konulardan biri de Kilise'nin diğer dinlerin mensuplarıyla ilişkisi olmuştur. Konsil'e iştirak eden temsilcilerin diğer dinlere yaklaşımını, bu konuda uzman olan ilahiyatçılar şekillendirmiştir. Bu sebeple Konsil'in diğer dinlerle ilgili tavrında büyük bir tesiri olan bazı ilahiyatçıların görüşlerini kısaca zikretmek gerekmektedir.⁽²⁴⁾

Bu ilahiyatçılardan birisi, 1950 ve 1960'lı yıllarda Hıristiyanlık dışındaki dinlerle ilgili yeni bir teoloji geliştiren Jean Danielou (1905-1974)'dur. O, "din" ile "vahiy" arasında bir ayırım yapmıştır. Ona göre din, Tanrı'yı arama yönünde bir insan çabasıdır. Vahiy ise, Tanrı'nın insanlık tarihine girerek, insanlarla iletişim kurmasıdır. Danielou'ya göre, sadece Hıristiyanlık "aslı günah"ı ortadan kaldıracak bir pozisyondadır. Çünkü Tanrı sadece Hıristiyanlık vasıtasıyla tarihe karışmıştır. Bununla birlikte o, diğer dinlerde bulunan bazı hakikatlerin tezahürlerini keşfeder. Ona göre diğer dinler, gerçekliğin kutsal boyutunun farkındadır. İslam ve Yahudilik, Tanrı'yı bilmekle birlikte Tanrı hakkındaki bilgileri eksiktir. Bu yüzden o şunu teklif etmektedir: "Hıristiyanlar diğer dinlerde bulunan iyi değerleri değerlendirmek, saflaştırmak ve İncil'e göre değiştirmek için çaba göstermelidirler." Danielou'nun değerlendirme, saflaştırma ve değiştirme gibi ifadeleri onun Hıristiyanlığın Hıristiyan olmayan dinlerdeki değerlerle ilişkisinin mahiyeti konusundaki görüşlerini açıklamaktadır.⁽²⁵⁾

Danielou'ya göre Tanrı'nın yegane vahyi olarak Hıristiyanlık, Hıristiyan olmayan dinlerdeki değerleri ve gerçekleri, hatalarından ve bozukluklarından kurtarır veya Yahudilik ve İslam örneğinde olduğu gibi onlarda bulunan cüzi vahyi tamamlar. Yine ona göre "Kilise dışında kurtuluş", Tanrı'nın gizli çalışmaları sayesinde bir ihtimaldir.⁽²⁶⁾

(24) Siddıqui, 28. sayfa.

(25) R. B. Sheard, *Interreligious Dialogue in the Catholic Church since Vatican II-An Historical and Theological Study*, New York 1987, 18.

(26) Sheard, 19.

Konsil'e etki eden diğer önemli bir ilahiyatçı ise, Karl Rahner'dir. (1904-1984). Karl Rahner, Danielou gibi Hıristiyanlığı bütün insanlara yöneltilmiş "mutlak din" olarak anlamıştır. Ona göre diğer dinler, insanoğlu tarafından tesis edilmiş dinlerdir ve geçerli değildir. Bu yüzden Rahner'in görüşüne göre, Hıristiyanlık nazarında geçerli ve meşru din daha ziyade Tanrı'nın insanlar üzerindeki faaliyetidir. Tanrı'nın kendisini insanlarla irtibata geçirecek vahyetmesidir.⁽²⁷⁾

Rahner şöyle demektedir: "Bir Putperesti, henüz kendisine Tanrı'nın inayeti ve hakikat herhangi bir yolla ulaşmamış birisi olarak kabul etmek yanlış olabilir. Bununla birlikte Tanrı'nın inayetini belli bazı durumlarda tecrübe etmişse, bu durumda o, dışardan misyoner vaazın etkisinde kalmadan önce de gerçek anlamda vahiy almıştır."⁽²⁸⁾

Bundan sonra Hıristiyan misyonu ve Kilise'nin diğer inançlarla münasebetinde bir gelişme olmuş, artık Hıristiyan olmayan bir insan, kazanılması gereken bir obje olarak görülmemiştir. Daha ziyade o, ilerlemekte olan ve kendisine esas yön ve kapının gösterilmesine ihtiyaç duyan bir kişi olarak görülmüştür.⁽²⁹⁾

Kilise'nin özellikle İslam'a karşı tavrını yeniden değerlendirmesinde etkisi olan bir başka önemli ilahiyatçı, Louis Massignon (1883-1962)'dur. Massignon müslümanları, "İsmail'in oğulları" olarak tanımlamıştır. O, İslam'ın Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kaynaklı bir din oluşunun önemi ve Hz. Muhammed'in getirdiği mesajın doğruluğu üzerinde durarak teolojik yönden önemli bir bakış açısı getirmiştir.

Bununla birlikte İslam uzmanı olarak bilinen ve çalışmalarını İslam Tasavvufu ve özellikle Hallâc-ı Mansur üzerinde yoğunlaştıran, dolayısıyla müslümanları çok yakından tanıma fırsatı bulan Massignon'la ilgili bazı bilgiler, onun esas hedefi hakkında bize ip uçları vermektedir.

L. Massignon, herşeyden önce İslam'ı İbrahim'e dayalı bir din olarak açıklamaya çalışırken, Kur'an'ın yeni diye takdim ettiği hususların aslında yeni olmadığını vurgulamak istemiştir.⁽³⁰⁾

İkincisi, Massignon'un Papa VI. Paul ile olan yakın dostluğundan söz etmek yerinde olacaktır. Kilise'nin diğer dinlerle ilişkileri hakkındaki Konsil

(27) Karl Rahner, "Christianity and the Non-Christian Religions", Theological Investigations, London 1966, V/118.

(28) Karl Rahner, V/131.

(29) Sıddıqui, 29.

(30) Neil Robinson, "Massignon, Vatikan II and İslam as an İbrahamic Religion", İslam and Christian-Muslim Relations, Birmingham 1991, II/2, 190-194.

dokümanının hazırlanması ve tasdikinde büyük emeği olan Papa VI. Paul ile Massignon, İslam'da Mesih imajını araştıran ve tesbit etmeye çalışan Doğulu Hıristiyanların kurduğu "Badaliya" isimli derneğin üyesidir.⁽³¹⁾

Massignon hayatı boyunca yaptığı araştırmaları İslam dininde bulunduğunu düşündüğü Hıristiyanı unsurları keşfetmeye tahsis etmiştir. Hallac-ı Mansur hakkındaki araştırmalarını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Nitekim H.A.R. Gibb 1962'de Massignon için yazdığı ithaf yazısında, "O, İslam Edebiyatında Hallac'ı aradı, Hallac'ı buldu... çağdaş İslami yaşayışın ve düşünüşün her cephesini ve yöresini araştırdı... o, müslümanlarla Katolikler'in manevi hayatları arasında bir bağ aramaktaydı..." ifadelerini kullanmıştır.⁽³²⁾

Edward Said'e göre Massignon aslında Doğu'nun farklı olduğunu kabul ediyordu. Bununla birlikte onu istediği şekle sokabileceği ümidini taşıyordu.⁽³³⁾

Massignon İslam Tasavvufunda önemli bir yeri olan Hallac'ı Katolik bir Hıristiyan gözüyle değerlendirerek, onunla Hz. İsa arasında bir benzerlik aramış ve bağ kurmak istemiştir. Böylece İslam tasavvufunun Katolik düşünceye yakın olduğunu vurgulamak istemiştir.

İslam tasavvufu üzerinde çalışan diğer bazı Batılı ilim adamları da Hallac'a aynı gözle bakmıştır. Ünlü şarkiyatçılardan Jean During, "Le Combat Mystique" isimli eserinin bir bölümünde Hallac'ı anlatırken, "insanın onun mesajını, "söz, ten haline geldi" diyen İncil ifadeleriyle özetleyesi geliyor" demektedir.⁽³⁴⁾

II. RESMÎ KİLİSE DOKÜMANLARINDA DİYALOG

1- II. Vatikan Konsili Kararlarında

II. Vatikan Konsili, Kilise'nin kendi iç problemleri, Hıristiyanların birliği ve Kilise'nin günümüze taşınması gibi konularda önemli kararlar alması yanında, Kilise'nin diğer dinlere bakışı ve ilişkileri konusunda yeni yaklaşımlar getiren bir konsil olarak hem Hıristiyanların hem de Hıristiyan olmayanların dikkatini çekmiştir. II. Vatikan Konsili'nin aynı zamanda, Kilise'nin misyon

(31) Robinson, 194.

(32) Edward Said, Oryantalizm, Terc. Salahattin Ayaz, 3. Baskı, İstanbul 1991, 412.

(33) Said, 423.

(34) Reyhan Öztaş, Marifet ve Tevhid, Yolun Üç Merhalesi (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara 1983, 21.

anlayışına yeni bir çehre kazandıran misyoner bir konsil olarak değerlendirilmesi⁽³⁵⁾ diğer dinlerle olan ilişkilerle ilgili ifadelerine ayrı bir önem katmıştır.

Konsil'in diğer dinler ve onlarla diyalogu konu ettiği dokümanlar, Lumen Gentium, Ad Gentes, Dei Verbum, Dignitatis Humanae ve Nostra Aetate isimli dokümanlardır.

Konsil'in Lumen Gentium isimli dogmatik kararı aslında Mesih'in bütün insanlığın ışığı olduğunu vurgulayan ve Yahudilerle Hıristiyanları hatta genel olarak bütün insanları Mesih'te birleşmeye davet eden bir karardır. Aynı doküman Katolik Kilisesi'ni kastederek Kilise'nin görünmeyen yapısından ve bu sayede Mesih'in ilâhî gerçeği ve inayeti bütün insanlara ulaştırdığından söz etmektedir.⁽³⁶⁾ Lumen Gentium bu çerçevede henüz İncil'i kabul etmemiş bir cemaat olarak Yahudilerden söz ettikten sonra Müslümanlarla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: "Fakat kurtuluş planı, Yaratıcı'yı kabul edenleri de kapsamaktadır, onlar arasında birinci planda Müslümanlar vardır: Onlar İbrahim'in imanına açıkça bağlanırlar ve bizimle birlikte bir ve merhametli Tanrı'ya taparlar ve insanların kıyamet günü yargılanacağına inanırlar."⁽³⁷⁾

Bu Konsil kararı aynı yerde Yahudiler, Müslümanlar ve diğer Hıristiyan olmayanlara işaret ederek şu ifadeleri kullanmaktadır: "Kendi hataları olmaksızın, Mesih'in İncili'ni ve Kilisesi'ni bilmeyen fakat bununla birlikte Tanrı'yı samimi bir kalple arayan, Tanrı'nın inayetiyle hareket eden ve fiilinde kendi vicdanlarının yol göstericiliğinde hareket etmeye çalışanlar da ebedî kurtuluşa ulaşacaklardır."⁽³⁸⁾

Lumen Gentium'un bu ifadeleri Kilise'nin diğer dinlere bakışında olumlu bir adım olarak kabul edilmiştir. Ancak kararın ifadeleri Müslümanlar da dahil bütün Hıristiyan olmayanları, Tanrı'nın çocukları olarak tanımladıktan sonra, onları Kilise'nin önderliğinde oluşacak "yeni halka", "Tanrı'nın Ailesi"ne dahil olmaya davet etmektedir. Bu sebeple mesela Hıristiyan ilahiyatçılardan Hastings bu ifadeleri yorumlarken şöyle demektedir. "Hıristiyan olmayanlar bazı değerli niteliklere sahip olmalarına rağmen hala birçok eksikleri vardır. Bu yüzden arzu edilen nihai hedefe ulaşabilmeleri için misyoner faaliyet mutlaka gereklidir."⁽³⁹⁾

(35) Karl Müller, *Missiology*, 25.

(36) Flannery, 357 (Lumen Gentium, 8).

(37) Flannery, 367 (Lumen Gentium, 16).

(38) Flannery, 367 (Lumen Gentium, 16).

(39) A. J. Hastings, *Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council*, London 1968, I/197.

Konsil'in Ad Gentes isimli dokümanında da Kilise'nin tabiatı icabı misyoner olduğunu vurgulandıktan sonra Hıristiyan olmayanlar hakkında şöyle denilmektedir: "Onların çabalarının aydınlatılmaya ve düzeltilmeye ihtiyacı vardır, tâ ki bu çabalar gerçek Tanrı'ya yöneltsinler ve İncil için bir hazırlık olsunlar."⁽⁴⁰⁾

Dei Verbum (İlâhî Vahiy) isimli dokümanda da kısaca peygamberler tarihine değinilerek, bütün peygamberlerin ve taraftarlarının "Vadedilen Kurtarıcı"yı bekledikleri ifade edilmektedir. Dokümanda, peygamberlik zinciri İncil'in yoluna hazırlık olarak değerlendirilmektedir. Mükemmel vahyin Mesih'in gerçekleşmesinden sonra, artık daha başka bir vahiy aramaya yer olmadığı vurgulanmaktadır.⁽⁴¹⁾

Konsil'in, Dignitatis Humanae isimli dokümanı, din hürriyeti ve insan hakları konusunda oldukça dikkat çekici ifadeler ihtiva etmektedir. John S. Murray bu dokümanı değerlendirirken, Kilise'nin Katoliklerin azınlıkta olduğu yerlerde Kilise için hürriyet ve Katoliklerin çoğunlukta olduğu yerlerde ise, Kilise için imtiyaz, diğerleri için de hoşgörüsüzlük gibi bir çifte standarda göz yumduğuna dikkat çekmiştir.

Bu dokümanın ikinci bölümünde vaftizli olanlarla, olmayanlar arasında bir ayrıma gidilmiş ve şu ifadeler kullanılmıştır: "Buğday ekilirken zararlı otlar da saçılmıştır, fakat her ikisinin gelişimine dünyanın sonunda gelecek olan hasat mevsimine kadar izin verilmiştir."⁽⁴²⁾

Konsil'in diğer dinlerle diyalog ve özellikle İslâm hakkında en açık ifadeleri kullandığı doküman Nostra Aetate'dir. Bu doküman dogmatik bir karar değil, bir deklarasyondur. Bu deklarasyon tarihte Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında yaşanmış olan kavgaların unutulması gerektiğini ve çeşitli alanlarda işbirliğine gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Müslümanlardan ve inançlarından bahsederken oldukça seçici davranarak onların Bir olan Tanrı'ya ibadet ettiklerini ona Hz. İbrahim'in kendisini adadığı gibi teslim ettiklerini İsa'yı bir peygamber olarak kabul ettiklerini ve saygı duyduklarını, Hz. Meryem'i saygıyla andıklarını, Ahiret gününe, ceza ve mükafata inandıklarını ifade etmektedir.⁽⁴³⁾

Konsil kararlarının ifadeleri göstermektedir ki Rahner'in "İsimsiz Hıristiyanlar" tabiriyle ifade ettiği teolojik görüşü Konsil tarafından kabul görme-

(40) Flannery, 814 (Ad Gentes, 2).

(41) Flannery, 751 (Dei Verbum, 3).

(42) Flannery, 807 (Dignitatis Humanae, 11).

(43) Flannery, 739-740 (Nostra Aetate, 3).

miştir. Bununla birlikte II. Vatikan Konsili, Kilise'nin diğer dinlerle ilgili yaklaşımına biraz genişlik getirmiştir. Bilhassa Katolikler Müslümanların inançlarında bazı manevî zenginlikler keşfetmiştir. Buna rağmen, Müslümanların inançlarında bakış açıları oldukça seçicidir. Müslümanların tek ve bağışlayıcı Tanrı'ya inandıklarını açıkça ifade ederlerken, Hıristiyanlıktan sonra yeni bir vahyi kesinlikle kabul edilemez bulmaktadırlar. Nostra Aetate, Müslümanlarla ve diğer din mensuplarıyla bir diyalog sürecinin başlamasına zemin hazırlamış ve bununla ilgili bir sekreteryaya kurulmuştur. Bununla birlikte "misyon" ile "diyalog" arasındaki gerilim, yaklaşık 20 yıl giderilememiştir. Konsil dokümanları bir taraftan misyona işaret ederken diğer yandan diyalogu tavsiye etmiştir. Ancak diyalogun, misyonun bir parçası olup olmadığı veya diğer dinlerle ilişkide diyalogsal bir misyonun uygulanıp uygulanmayacağı konularında açık ifadeler kullanmamıştır. Bu durum misyon konusunda yeni tartışmalara sebep olmuştur.

2- Papalık Genelgelerinde

Kilise'nin misyonu ve diğer dinlerle diyaloga girmesi konusundaki tartışmalara, Konsil sonrası yayınlanan Papalık genelgeleri açıklık getirmiştir. Özellikle misyon ve diyalog ilişkisi konusunda Papa VI. Paul'un "Ecclesiam Suam" ve Papa II. John Paul'un "Redemptoris Missio" isimli genelgeleri oldukça dikkat çekiçi ifadeler ihtiva etmektedir.

Papa VI. Paul'un "Ecclesiam Suam" adlı genelgesinin ana konusu, Kilise ile dünya arasındaki diyalogdur. Papa'ya göre Kilise dünya ile diyaloga söyleceği bir sözü ve vereceği bir mesajı olduğundan dolayı girmek zorundadır. Papa burada Kilise'nin bütün insanlara gönderildiğini, dolayısıyla bu diyalogun bütün insanları kurtuluşa ulaştırma diyalogu olduğunu vurgulamıştır.⁽⁴⁴⁾

Papa II. John Paul'un 1991 yılında yayınladığı "Redemptoris Missio" (Kurtarıcı Misyon) isimli genelgesi misyon ile diyalog arasındaki ilişkiyi açıklaması ve Konsil sonrası ortaya çıkan tartışmalara bir cevap mahiyeti taşıması bakımından oldukça önemlidir. Papa, genelgenin girişinde bu genelgeyi Kilise'nin misyoner vekaletinin geçerliliğini vurgulamak için yayınladığını ifade etmiştir.

Genelgenin "Diğer dinlerle diyalog" başlığı altında Papa şöyle demektedir: "Dinlerarası diyalog Kilise'nin bütün insanları Kilise'ye döndürme

(44) Bkz. Catholic Official Teachings (VIII): Clergy and Laity, Ed. Odile M. Liebhard, Wilmington 1978, 114-115.

amaçlı misyonunun bir parçasıdır. Karşılıklı bilgilenme ve anlayışı zenginleştirme vasıtası ve metodu olarak diyalog misyona zıt değildir; esasen misyonla ve misyonun şekilleriyle diyalog arasında özel bir bağ vardır. Bu misyon aslında Mesih'i ve İncil'i bilmeyenlere ve diğer dinlerin mensuplarına yöneliktir.⁽⁴⁵⁾

Papa aynı genelgede şu ifadeleri kullanmaktadır. "Kilise diyalog vasıtasıyla insanlığa ait dinî geleneklerde ve kişilerde bulunan ve bütün insanlığı aydınlatan gerçeğe ait bir ışığı ve Kelam'ın tohumlarını açığa çıkarmak istemektedir... Böylece Kilise kendi kimliğini daha derin bir şekilde gözden geçirir ve bütün insanlar için sahip olduğu vahyin mükemmelliğini ispat etmiş olur."⁽⁴⁶⁾

Papa II. John Paul Redemptoris Missio'da Kilise'nin bugünkü çağdaş misyonunda önemli bir yeri olan İnkültürasyon'la ilgili olarak da şunları söylemektedir: "Kilise'nin Hıristiyan olmayan kültürlerle girme süreci oldukça uzun bir yoldur. Bu, sadece dışardan bir adaptasyon meselesi değildir. Çünkü İnkültürasyon, hakiki kültürel değerlerin Hıristiyanlıkla bütünleşmek suretiyle asli bir değişime uğraması ve Hıristiyanlığın çeşitli insan kültürlerine sokulması anlamına gelir."⁽⁴⁷⁾

İnkültürasyon, yeni bir kelime olmasına rağmen, başlangıçtan beri Kilise'nin İncil'i yayma amaçlı misyoner faaliyetlerinin temel unsurlarından birisi olmuştur.⁽⁴⁸⁾ Marcello Azevedo'ya göre İnkültürasyon, Hıristiyan mesajı ile kültür veya kültürler arasındaki dinamik ilişkidir. Hıristiyan hayat tarzının bir kültüre sokulmasıdır.⁽⁴⁹⁾ Bu terim Hıristiyan mesajının çeşitli kültürlerle söz konusu kültürlerin şartlarına uydurularak, yani yerileştirilerek uygun tarzda sokulması sürecidir.⁽⁵⁰⁾

Bu noktada önemli olan husus, Kilise misyonunda İnkültürasyon'un ve diyalogun yeri ile İnkültürasyon ile diyalog arasındaki zorunlu ilişkidir. Zira Kilise misyonerlerine hedef alınan bir kültürde çağdaş misyonda önemli yeri

(45) Bkz. John Paul II., Redemptoris Missio (Encyclical Letter of the Supreme Pontiff on the Permanent Validity of the Church's Missionary Mandate), Libreria Editrice Vaticana, Roma 1991, 70.

(46) Redemptoris Missio, 72.

(47) Redemptoris Missio, 66-67.

(48) A. Roest Crolius Arji, "Inculturation", Following Christ in Mission, Ed. Sebastian Karotempel, 110.

(49) Francis Raymond Podgorski, Towards A Catholic Theology of Missionary Dialogue And Dialogical Mission With Other Religions, Roma 1987, 185.

(50) Gerald O'Collins-Edward G. Farrugia, A Concise Dictionary of Theology, New York 1991, 104.

olan İnkültürasyonu tatbik edebilmeleri için, söz konusu kültürün unsurlarını ve mensuplarını çok yakından tanımaları gerektiğini anlatmıştır. Bu ise bir diyalogu gerekli kılmaktadır. Çünkü hedef kültür içinde İncil'in nüveleri olarak kabul edilen iyi unsurların tesbiti, saflaştırılması, düzeltilmesi ve neticede Kilise'ye uzanan yolda kullanılması söz konusudur. Aslında asıl ifade edilmek istenen şey Kilise'ye giden yoldan ziyade Kilise'nin Hıristiyan olmayan bir kültür içinde dikilmesi ve Hıristiyan mesajı ile hayat tarzının oraya sokulmasıdır.

Papa VI. Paul'un talimatıyla 1964 yılında kurulan Hıristiyan Olmayanlar Sekreteryası da Kilise'nin çağdaş misyonunun yürütülmesinde önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Yeni adı "Papalığa Bağlı Dinlerarası Diyalog Konseyi" olan bu kurum halen faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Sekreteryanın ilk başkanı Kardinal Marella Konsil Babalarına gönderdiği bir mektupta kurumun faaliyet amacını şöyle açıklamıştır: "Faaliyetlerimizle, Kilise'nin misyoner faaliyetlerini yürüten "S. Congregation de Propaganda Fide" teşkilatının çalışmalarına, misyon faaliyetlerinin kanunen mümkün olmadığı yerlerde yardımcı olmaya ve boşluğu doldurmaya çalışacağız."⁽⁵¹⁾

Sekreteryanın Sekreterliğini yapmış önemli isimlerden birisi olan Pietro Rossano ise, Sekreteryanın amaçları ve metodlarından söz ederken kurumun, Kiliseler tarafından Hıristiyan mesajı ile diğer dinî kültürler arasında sürekli devam eden ve diyalog vasıtasıyla gerçekleştirilen İnkültürasyon sürecine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.⁽⁵²⁾

Bugün Hıristiyan dünyasında Hıristiyanlık dışındaki dinler ve mensuplarına karşı üç çeşit yaklaşım vardır. Birincisi, Çoğulcu (Pluralist) Yaklaşımdır. Buna göre, dünyadaki bütün dinler eşittir ve yegane ilahî gerçeğe giden geçerli yollardır. Bu durumda Mesih, çok sayıda eşit ve önemli vahiy arasında bir vahiydir. İkincisi, Hıristiyanlık dışındaki dinleri Dışlayıcı (Exclusivist) Yaklaşımdır. Buna göre, sadece ilan edilen İncil'i işitenler ve Mesih'e yegane kurtarıcı olarak iman ettiğini açıkça ikrar edenler kurtuluşa erişebileceklerdir. Üçüncüsü, bütün dinleri Kapsayıcı (Inclusivist) Yaklaşımdır. Buna göre Mesih, Tanrı'nın yegane ve normal vahyidir. Bununla birlikte, apaçık görünen Hıristiyan Kilisesi'nin dışında kurtuluş mümkündür; fakat bu kurtuluş Mesih'le olacaktır. Kapsayıcı yaklaşımda Hıristiyanlık dışındaki dinleri, Tanrı'nın Kurtuluş Planınının birer parçası olarak görme düşüncesi vardır. II. Vatikan Konsili'nin tutumu bu son yaklaşıma girmektedir.

---

(51) Pietro Rossano, "The Secretariat For Non-Christian Religions From the Beginnings to the Present Day: History, Ideas, Problems", Bulletin XIV (2-3), 1979, 91.

(52) Rossano, 90.